

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Економічний факультет

Кафедра економічної кібернетики

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

**Моделі оцінювання кредитних збитків фінансових інструментів на
прикладі АТ КБ «Приватбанк»**

студента 4 курсу

спеціальності 051 «Економіка»

ОПП «Економічна кібернетика»

денної форми навчання

Венгера Максима Анатолійовича

Науковий керівник:

доцент кафедри економічної кібернетики

кандидат економічних наук

Шпирко Віктор Васильович

Засвідчую, що в цій роботі немає

запозичень із праць інших авторів

без відповідних посилань

Студент _____ (підпис)

Робота допущена до захисту в ЕК
рішенням кафедри економічної кібернетики
від 4 травня 2022 р., протокол №13

Завідувач кафедри економічної кібернетики,
доктор економічних наук, професор
Ляшенко Олена Ігорівна

КИЇВ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КРЕДИТНИХ ЗБИТКІВ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ	5
1.1 Сутність кредитних збитків фінансових інструментів.....	5
1.2 Види та етапи фінансових інструментів	9
1.3 Методи оцінки кредитних збитків фінансових інструментів.....	11
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ КРЕДИТНИХ ЗБИТКІВ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ АТ КБ «ПРИВАТБАНК»	16
2.1 Загальна інформація АТ КБ «Приватбанк»	16
2.2 Аналіз організаційно-економічних показників АТ КБ «Приватбанк»	19
2.3 Оцінка кредитних збитків фінансових інструментів АТ КБ «Приватбанк»	24
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА РЕКОМЕНДАЦІЙ ЩОДО ЗНИЖЕННЯ КРЕДИТНИХ ЗБИТКІВ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ АТ КБ «ПРИВАТБАНК»	31
3.1 Зарубіжний досвід оцінки кредитних збитків фінансових інструментів АТ КБ «ПРИВАТБАНК»	31
3.2 Шляхи зниження кредитних збитків АТ КБ «ПРИВАТБАНК»	37
3.3 Оцінка запропонованих заходів, щодо зниження ефекту від збитків АТ КБ «ПРИВАТБАНК»	40
ВИСНОВКИ	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	47

ВСТУП

Необхідною умовою подолання наслідків кризи в банківській мережі економіки є відновлення необхідних обсягів і перехід на процес кредитних вкладень у національну економіку, що визначається ключовою роллю банківського кредиту у забезпеченні безперервності розширеного відтворення та стимулювання сталого економічного зростання. Проте результати кредитування комерційними банками України в докризовий період та в період розвитку фінансово-економічної кризи виявили низку заборгованості, пов'язаної з нераціональною організацією кредитного процесу, що призвело до перевантаження активів банку. Банки з проблемними кредитами, що підриває ліквідність і платоспроможність багатьох банків. Ці аспекти визначають актуальність проблеми пошуку оптимальних шляхів організації процесу банківського кредитування, що необхідно з огляду на перспективи посткризового розвитку банківської системи та економіки України.

В останні роки виникла необхідність створити умови, сприятливі для стабілізації фінансової системи держави, досягнення прийнятних темпів економічного зростання, вжиття заходів для інтеграції національної економіки зі світовою економічною системою, подолання інфляції та залежності держави та внутрішньої економіки суб'єктів зовнішнього фінансування. Прямо чи опосередковано ці процеси можна пов'язати з ефективною політикою управління державним боргом в Україні. Ця проблема особливо актуальна у зв'язку зі збільшенням зовнішніх зобов'язань держави, банківських установ і підприємств. Крім того, досвід багатьох країн показує, що неефективність структури боргу за строками, валютою та процентними ставками, а також великі незабезпечені зобов'язання були важливими чинниками виникнення та поширення економічних криз.

Об'єктом дослідження є моделі оцінювання кредитних збитків.

Предметом дослідження є моделі оцінювання кредитних збитків фінансових інструментів.

Завданням дослідження є:

- Визначити сутність кредитних збитків фінансових інструментів
 - Дослідити види та етапи фінансових інструментів
 - Висвітлити методи оцінки кредитних збитків фінансових інструментів
- Визначити загальну інформація АТ КБ «Приватбанк»
 - Провести аналіз організаційно-економічних показників АТ КБ «Приватбанк»
- Дати оцінку кредитних збитків фінансових інструментів АТ КБ «Приватбанк»
- Дослідити зарубіжний досвід оцінки кредитних збитків фінансових інструментів АТ КБ «ПРИВАТБАНК»
 - Рекомендувати шляхи зниження кредитних збитків АТ КБ «ПРИВАТБАНК»
 - Провести оцінку запропонованих заходів, щодо зниження ефекту від збитків АТ КБ «ПРИВАТБАНК»

Інформаційну базу дослідження склали економічна література та журнали, закони та рішення органів державної влади України та нормативні акти.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КРЕДИТНИХ ЗБИТКІВ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ

1.1 Сутність кредитних збитків фінансових інструментів

Кредитні втрати вчені визначають як внутрішній ризик основної діяльності банку. Кредитний збиток – це міра (ступінь) невизначеності щодо здійснення несприятливих подій при укладенні фінансових операцій, суть яких полягає в тому, що контрагент банку не може взяти на себе зобов'язання за договором і при цьому не використовує положення про повернення позикових коштів. коштів [1].

Використовуючи поняття кредитного збитку комерційного банку, слід розрізняти такі поняття:

— кредитний ризик щодо позичальника — ймовірність того, що позичальник (боржник) не зможе виконати свої зобов'язання перед банком щодо погашення боргу згідно з умовами договору (договору); — кредитний ризик, пов'язаний зі способом забезпечення кредиту — ймовірність того, що банк не зможе вчасно та в повному обсязі використати забезпечення кредиту для покриття можливих збитків;

— кредитний ризик за кредитним договором — імовірність того, що позичальник (боржник) не зможе виконати свої зобов'язання щодо погашення заборгованості перед банком згідно з умовами договору (договору), і при цьому банк не зможе вчасно використати заставу кредиту та повністю покрити будь-які витрати.

До визначення кредитного ризику можна підходити з різних точок зору. По-перше, можна визначити ймовірність збитків банку через невиконання позичальником конкретного кредитного договору. По-друге, кредитним ризиком можна назвати максимальний розмір збитків і нереалізованих доходів, які виникають внаслідок неспроможності позичальника повністю або частково погасити основну суму боргу та/або відсотки. Кредитний ризик

виникає в усіх видах діяльності, результат яких залежить від дій контрагента, емітента чи позичальника. Це стосується кожного разу, коли банк надає, зобов'язується надати, інвестує або іншим чином ризикує коштами згідно з умовами фактичного чи гіпотетичного контракту, незалежно від того, де відображається операція – на балансі чи поза балансом [2].

Крім того, в теорії кредитного ризику вчені виділяють такі види кредитного ризику: індивідуальний та портфельний. Джерелом індивідуального кредитного ризику є окремий, конкретний контрагент банку - позичальник, боржник, емітент цінних паперів. Оцінка індивідуального кредитного ризику полягає в оцінці кредитоспроможності такого окремого контрагента, тобто його індивідуальної здатності своєчасно та в повному обсязі виконувати свої зобов'язання.

Основні причини кредитного ризику в індивідуальні кредитні рівні:

- нездатність позичальника генерувати адекватні грошові потоки;
- ризик ліквідності застави;
- морально-етичні характеристики позичальника.

Портфельний кредитний ризик проявляється у зменшенні вартості активів банку (не внаслідок зміни ринкової процентної ставки). Джерелом портфельного кредитного ризику є загальна заборгованість банку за операціями з кредитним ризиком – кредитний портфель, портфель цінних паперів, портфель дебіторської заборгованості тощо. Оцінка кредитного ризику портфеля включає оцінку концентрації та диверсифікованості активів банку [3].

З точки зору класифікації фінансових активів у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності всі бізнес-моделі поділяються на три види:

- 1) отримувати («збирати») грошові потоки, визначені умовами договору (емісії);
- 2) як для отримання («збирання») грошових потоків, визначених умовами договору (емісії), так і для продажу;
- 3) інше.

Другим критерієм класифікації боргових фінансових активів є характеристики грошових потоків, передбачені умовами договору (емісії) (так званий «тест SPPI»). Метою такого тесту є визначення того, чи є договірні (контрактні) грошові потоки виключно виплатами основної суми боргу та відсотків на непогашену основну суму. У цьому випадку борговий фінансовий актив можна класифікувати як:

1) за амортизованою вартістю (за умови, що тип бізнес-моделі його управління передбачає отримання грошових потоків, передбачених умовами договору (емісії));

2) за справедливою вартістю з визнанням результату переоцінки в іншому сукупному доході (за умови, що модель управління справедливою вартістю включає як отримання грошових потоків, передбачених умовами договору (емісії), так і продаж).

Запровадження такого тесту SPPI дозволяє, серед іншого, застосування МСФЗ 9 для оцінки активів на предмет знецінення на основі моделі очікуваних кредитних збитків.

Базовою сумою для тесту SPPI є справедлива вартість активу при первісному визнанні. Проценти - це передбачена умовами договору (емісії) винагорода, яка має бути сплачена за право тимчасового користування коштами кредитора (власника боргового цінного папера), що є непогашеною основною сумою. Майбутні процентні потоки включають платежі, пов'язані з компенсацією:

1) часову вартість грошей;

2) кредитний ризик – ризик невиконання (неповного погашення) основної суми боргу;

3) інші основні ризики та витрати, безпосередньо та економічно пов'язані з основними кредитними відносинами. Платежі за такі ризики та/або витрати можуть або не можуть бути включені до умов договору (емісії).

Водночас активи, грошові потоки яких відповідають певним критеріям, можуть бути розраховані в групі активів, що оцінюються за справедливою

вартістю, з визнанням переоцінки у звіті про фінансові результати за безвідкличним опціоном банку, але лише за умови, що такий розрахунок суттєво зменшує або усуває відмінності в оцінці або визнанні, які виникли в результаті застосування різних баз для оцінки активів або зобов'язань або визнання пов'язаних прибутків і збитків (так званий «опціон справедливої вартості»). Оскільки такий вибір є незмінним, такі боргові фінансові активи не можуть бути перекласифіковані в інші категорії за жодних обставин.

МСФЗ 9 містить різні підходи до класифікації фінансових активів, які є інструментами капіталу. Зрозуміло, що грошові потоки для різних типів акцій не відповідають критерію сплати лише основної суми та відсотків. Таким чином, інструменти капіталу класифікуються як такі, що оцінюються за справедливою вартістю через прибуток або збиток. Проте, як виняток, у деяких випадках (зокрема, у випадку так званих «стратегічних інвестицій») автори МСФЗ 9 передбачили можливість розрахунку для інструментів капіталу в категорії активів, для яких розрахунки здійснюються на дату справедливої вартості з урахуванням переоцінки в іншому сукупному доході.

Оскільки розрахунок резерву під очікувані кредитні збитки активів ґрунтується на даних майбутніх періодів, то отримані коефіцієнти необхідно привести до оцінки на дату балансу шляхом їх дисконтування з використанням ефективної процентної ставки.

Оцінка очікуваних кредитних збитків повинна відображати об'єктивну оцінку різних сценаріїв повернення активів, яка отримана шляхом розгляду сум збитків, зважених на середню ймовірність кожного сценарію. Умовою для оцінки кредитних збитків за фінансовими інструментами є врахування вартості грошей у часі, що здійснюється шляхом коригування майбутніх грошових потоків до їх теперішньої вартості з використанням ефективної процентної ставки. Третім важливим елементом оцінки є оцінка активів на основі відповідної та неупередженої інформації, отриманої без надмірних витрат чи зусиль.

Рада з міжнародних стандартів представила два підходи до оцінки ECL: загальний і спрощений. Відповідно до загального підходу сума очікуваних кредитних збитків визначається на основі поточної кредитної якості активу та ступеня зміни рівня кредитного ризику порівняно з датою первісного визнання. Методологія оцінки змін кредитного ризику може і повинна відрізнятися від установи до установи, беручи до уваги специфіку активів.

1.2 Види та етапи фінансових інструментів

Важливою причиною появи та торгівлі значною кількістю фінансових інструментів є процес заощадження коштів. Цей процес є головним фактором, що впливає на весь хід економічного відтворення. Прикладом реалізації процесу накопичення, руху, розподілу та перерозподілу грошового капіталу в межах і за допомогою фінансового ринку є широкий спектр фінансових інструментів.

В сучасних економічних умовах відсутні конкретні нормативи використання фінансових інструментів регулювання національної економіки держави. Кожен уряд окремої країни обирає свої конкретні методи та способи управління економікою, виходячи зі своїх потреб, які на неї впливають.

Фінансовий інструмент — угода, яка одночасно призводить до створення (збільшення) фінансового активу в одного суб'єкта державного сектору (суб'єкта господарювання) та фінансового зобов'язання або інструмента власного капіталу суб'єкта господарювання в іншого суб'єкта державного сектору (суб'єкта господарювання — суб'єкта господарювання) [2].

Класифікацію фінансових інструментів можна здійснити залежно від видів і сегментів фінансових ринків, на яких вони обертаються. Розрізняють такі фінансові інструменти:

- інструменти ринку позичкового капіталу,
- інструменти ринку цінних паперів,

- інструменти валютного, страхового, дорогоцінних металів та ринку нерухомості.

Фінансові інструменти поділяються на:

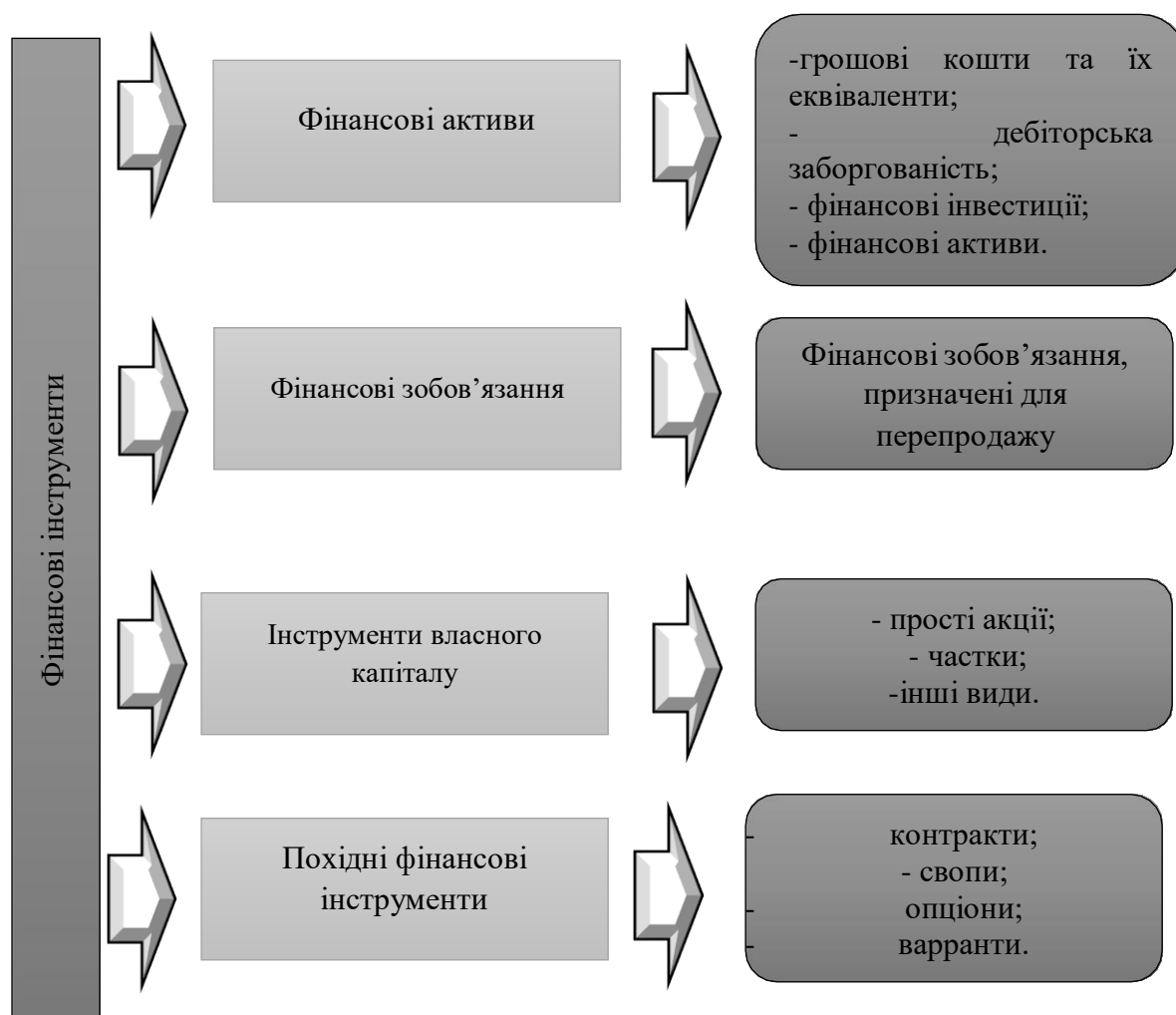

Рис. 1.1 – Види фінансових інструментів

Фінансові інструменти первісно оцінюються та визнаються за їхньою фактичною вартістю, яка включає справедливую вартість активів, зобов'язань або інструментів власного капіталу, переданих або отриманих в обмін на певний фінансовий інструмент, і витрати, безпосередньо пов'язані з купівлею чи продажем фінансового інструменту (комісійні, обов'язкові збори та переказ цінних паперів тощо).

Фінансові зобов'язання включають зобов'язання, утримувані для перепродажу (що є результатом пропозиції фінансового інструменту для

перепродажу з прибутком від короткострокових коливань його ціни та/або комісійних посередників) та інші фінансові зобов'язання.

Фінансові інструменти є контрактами за визначенням і можуть бути класифіковані як такі. Усі фінансові інструменти поділяються на дві великі групи - базові фінансові інструменти та деривативи.

Первинні фінансові інструменти – це інструменти, які обумовлюють купівлю (продаж) або поставку (інкасацію) певного фінансового активу, що призводить до виникнення взаємних фінансових вимог сторін контракту. Іншими словами, фінансові активи, що виникають у результаті належного виконання цих контрактів, є заздалегідь визначеними. Такими активами можуть бути грошові кошти, цінні папери, дебіторська заборгованість тощо.

Похідний фінансовий інструмент – це інструмент, який вказує на можливість придбання (продажу) права придбання (поставки) базового активу або отримання (виплати) доходу, пов'язаного зі зміною конкретного характерного параметра цього базового активу.

Таким чином, на відміну від базового фінансового інструменту, похідний інструмент не передбачає конкретної операції безпосередньо з базовим активом.

Таким чином можна сформулювати не лише переваги даного фінансового інструменту перед іншими, а й наявні зони ефективності, низької ефективності та неефективності використання фінансового інструменту. Це пов'язано з тим, що практика ринкових відносин створює нові умови і необхідність появи різноманітних похідних. Крім того, розгляд різних видів фінансових інструментів у науковій літературі зумовлений відсутністю єдиної позиції науковців щодо класифікаційних ознак.

1.3 Методи оцінки кредитних збитків фінансових інструментів

Концепція очікуваних кредитних збитків (ECL) досить детально визначена у відповідних положеннях МСФЗ 9 (5.5.17-5.5.20, B5.5.28-B5.5.35).

Відомо, однак, що будь-який текст, який регламентує обчислення, завжди створює деяку двозначність у розумінні, якщо він не містить обчислювальної формули (звичайно, слід також пам'ятати про існування теорем про неповноту Геделя).

Стандарти, будучи найбільш регламентованими документами, ніколи не вимагали введення формул. Тому при реалізації будь-якого «обчислювального» стандарту постає завдання правильно «перепрограмувати» його вербальні вимоги на поточні обчислювальні моделі.

У стандартах технічних регламентів такий «переклад» слів у формули відбувається майже автоматично, оскільки їх термінологія збігається з термінологією, якою користуються профільні спеціалісти.

Наприклад, посилення в стандарті на «математичне очікування» чітко вказує на формулу, за якою його обчислюють.

Отже, у стандартах технічних регламентів немає розриву між вимогами стандарту та формулами їх практичної реалізації.

На нашу думку, такий «місток» між словами в МСФЗ 9 і формулами його застосування в Україні виявився дуже хитким.

Дійсно, досить часто ми бачимо, як чіткі положення про «розрахунки» МСФЗ 9 надто довільно тлумачаться деякими банкірами та навіть аудиторами.

На нашу думку, це тому, що цікавий факт залишається непоміченим – деякі з ключових термінів МСФЗ 9 по суті стосуються чітких математичних визначень «формули».

Це дозволяє однозначно «запрограмувати» вимоги МСФЗ 9 у формули для розрахунку очікуваних кредитних збитків (ECL).

Розглянемо фінансові інструменти з такими властивостями, які не обмежуватимуть узагальненість побудованої моделі:

- інструмент не містить позабалансових зобов'язань
- жодні зміни не вносяться без завершення кредиту
- інструмент спочатку не пошкоджений

По-перше, давайте ознайомимося з визначенням очікуваних кредитних збитків (ECL) згідно з українським текстом перекладу МСФЗ 9:

«В 5.5.28 Очікувані кредитні збитки – це зважена за ймовірністю оцінка кредитних збитків (тобто поточна вартість усіх неотриманих грошових сум) протягом очікуваного терміну дії фінансового інструменту ...»

Дійсно, посилання на формулу дисконту не викликає сумнівів. Однак, з точки зору проектування алгоритмів розрахунку ECL, основна невизначеність, на нашу думку, полягає в можливості довільного тлумачення термінів «ймовірність» і «очікування». Використання математичного терміну «ймовірність» у визначенні ECL прямо вказує на необхідність звернення до математичного визначення «очікування».

В автентичному англійському тексті МСФЗ 9 використовується фіксований термін «очікувана вартість» для математичного визначення поняття ECL.

Дійсно, процитуємо текст МСФЗ англійською мовою:

«В 5.5.28 Очікувані кредитні збитки — це оцінка кредитних збитків, зважена за ймовірністю (тобто поточна вартість усіх недоліків грошових коштів) протягом очікуваного терміну дії фінансового інструменту...»

Слід зазначити, що стандарт безпосередньо регулює використання моделі дискретної випадкової величини для оцінки очікуваних кредитних збитків.

Для кінцевого набору реалізацій вимоги стандарту до формули ECL можна записати наступним чином.

Нехай X — випадкове значення грошового потоку від фінансового інструменту зі скінченним набором реалізацій x_i , що відбуваються з ймовірністю p_i .

«5.5.17 Суб'єкт господарювання оцінює очікувані кредитні збитки за фінансовим інструментом, щоб відобразити: (а) об'єктивну та зважену за ймовірністю суму, визначену шляхом оцінки діапазону можливих результатів...».

Тоді з урахуванням умови врахування повної групи подій (сума всіх ймовірностей має дорівнювати одиниці) визначається очікувана вартість грошових потоків від фінансового інструменту X таким чином:

$$E[X] = \sum_{i=1} x_i p_i \quad (1.1)$$

Підкреслимо, що розглядається найпростіша модель зі скінченним числом подій.

Ми просуваємось до «перепрограмування» наступних вимог стандарту у формули:

5.5.18 Під час оцінки очікуваних кредитних збитків суб'єкт господарювання може не охоплювати всі можливі сценарії. У той же час він повинен враховувати ризик або ймовірність кредитних втрат, розглядаючи можливість кредитних втрат і можливість кредитних втрат, навіть якщо можливість кредитних втрат є малою ймовірною.

«B5.5.41... оцінка очікуваних кредитних втрат завжди повинна відображати можливість кредитних втрат і можливість відсутності кредитних втрат, навіть якщо найбільш вірогідним результатом є відсутність кредитних втрат».

Підкреслимо, що розглядається найпростіша модель зі скінченним числом подій.

Отримана формула явно не враховує деякі особливості розрахунку ECL для деяких інструментів.

Наприклад, випадок ймовірної модифікації без зняття інструмента з балансу, наявність відповідних зобов'язань (кредитна лінія) тощо.

Для інструментів з елементами пов'язаних зобов'язань і безвідкличних позабалансових зобов'язань (гарантій, незабезпечених акредитивів тощо) формула не може бути застосована безпосередньо. Це пов'язано з необхідністю побудови більш складної моделі, яка має враховувати прогноз використання даного виду засобів. Проте підхід, який ми пропонуємо, досить

легко застосувати під час розрахунку ECL для фінансових інструментів, які можна змінити без припинення їх визнання.

Для виведення формули ECL з урахуванням модифікації приладу пропонуємо використовувати наступну схему, де p – ймовірність модифікації.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ КРЕДИТНИХ ЗБИТКІВ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ АТ КБ «ПРИВАТБАНК»

2.1 Загальна інформація АТ КБ «Приватбанк»

Акціонерне товариство «Приватбанк» (АТ «Приватбанк») — найбільший український універсальний комерційний банк, який працює за ліцензією Національного банку України, входить до числа семи системних банків України, має один із найбільших капіталів і чистого активів.

АТ «Приватбанк» - суб'єкт господарювання приватної форми власності, створений та діє відповідно до Законів України «Про акціонерні товариства», «Про банки і банківську діяльність», «Про цінні папери і фондову біржу», а. а також нормативно-правовими актами Національного банку України.

АТ «Приватбанк» надає весь спектр банківських послуг, доступних на вітчизняному ринку, для обслуговування корпоративних та приватних клієнтів відповідно до міжнародних стандартів.

Станом на 31 грудня 2020 року АТ «Приватбанк» має 26 відділень та 1690 діючих відділень в Україні та відділення на Кіпрі.

Органами управління АТ «Приватбанк» є:

- Акціонер або вищий орган. Банк сприяє реалізації та забезпечує захист прав і законних інтересів акціонерів;

- Спостережна Рада Банку – забезпечує стратегічне управління діяльністю Банку, контроль за діяльністю Правління Банку та захист прав акціонерів. Ефективне управління забезпечується системою звітності Наглядової ради перед Вищим органом;

- Правління Банку - керує поточною діяльністю Банку та підзвітне Спостережній раді та Вищому органу влади.

Пріоритетними напрямками в діяльності АТ «Приватбанк» є підвищення якості процесів обслуговування клієнтів, з обов'язковим дотриманням вимог законодавства, розвиток кредитування при збереженні

високої якості кредитного портфеля, вдосконалення та розвиток банківської діяльності, продуктів/послуг та оптимізації інфраструктури.

Ключовими в діяльності АТ «Приватбанк» є фінансові, трудові та технологічні ресурси.

Джерелами формування коштів АТ «Приватбанк» є:

а) Капітал, що складається з акціонерного капіталу та резервних фондів. Через збитки минулих років, спричинені операціями попередніх бенефіціарних власників, банк має накопичений дефіцит, який покривається за рахунок внесків до статутного капіталу, здійснених у 2017 році.

б) Кошти клієнтів, з яких приблизно 50% на кінець 2020 року були на дуже диверсифікованих поточних рахунках, переважно фізичних осіб. Завдяки низькій концентрації клієнтської бази Банк має стабільні короткострокові зобов'язання, що забезпечує низьку вартість залучених коштів порівняно з конкурентами.

в) Кошти міжбанківського ринку та рефінансування НБУ. У своїй політиці управління ліквідністю АТ «Приватбанк» не покладається на такі ресурси, використовуючи їх лише у виняткових випадках і в обмеженому обсязі.

Політика управління АТ «Приватбанк» спрямована на ефективне управління всіма видами ресурсів, покращення фінансових показників діяльності АТ «Приватбанк», а також збільшення вартості його активів.

Тому важливим елементом управління компанією є регулярна розробка, розгляд та затвердження стратегій розвитку, а також визначення пріоритетних напрямів діяльності як окремих бізнес-напрямків, так і діяльності АТ «Приватбанк» в цілому.

В рамках системи управління АТ «Приватбанк» використовує бюджетне управління та планування, а також систему моніторингу виконання планів та оцінки результатів діяльності АТ «Приватбанк». Внутрішні нормативні документи Банку встановлюють якісні та кількісні показники діяльності за напрямками діяльності, які дають змогу оцінити діяльність різних структурних

підрозділів АТ «Приватбанк».

Найціннішим ресурсом АТ «Приватбанк» є його персонал, від якого залежить успішна його робота, його подальший розвиток та виконання стратегії.

Відповідно до ліцензії АТ «Приватбанк» має право надавати банківські послуги у вигляді:

- відкриття поточних рахунків клієнтів;
- обслуговування поточних рахунків клієнтів;
- залучення коштів та банківських металів у вклади фізичних та юридичних осіб;
- розміщення отриманих коштів та банківських злитків на депозити та поточні рахунки від свого імені, на власних умовах та на власний ризик.

Банк також має право здійснювати кредитні операції у формі:

- надання гарантій та інших зобов'язань третіх осіб у грошовій формі;
- операції на ринку цінних паперів від свого імені;
- набуття права вимагати оплати за поставлені товари чи надані послуги з прийняттям ризику задоволення цих вимог;
- лізинг [10]

Банк не є учасником Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, оскільки всі вклади фізичних осіб гарантуються державою.

Основною діяльністю банку є ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб, залучення депозитів від фізичних та юридичних осіб, надання кредитів, здійснення платежів, випуск банківських платіжних карток, розвиток операцій з придбання та альтернативних каналів продажу, торгівля цінними паперами та проведення операцій з іноземними валютами.

2.2 Аналіз організаційно-економічних показників АТ КБ «Приватбанк»

Організаційно-фінансова структура банківської установи повинна відображати основні логічні зв'язки між рівнями управління, визначати сфери відповідальності, оптимізувати процеси інформаційного забезпечення, що дозволить досягти поставлених цілей і завдань з найбільшою економічною ефективністю. Органами контролю та управління банком є: спостережна рада банку; 46 банківських табло; ревізійна комісія (рис. 1.1).

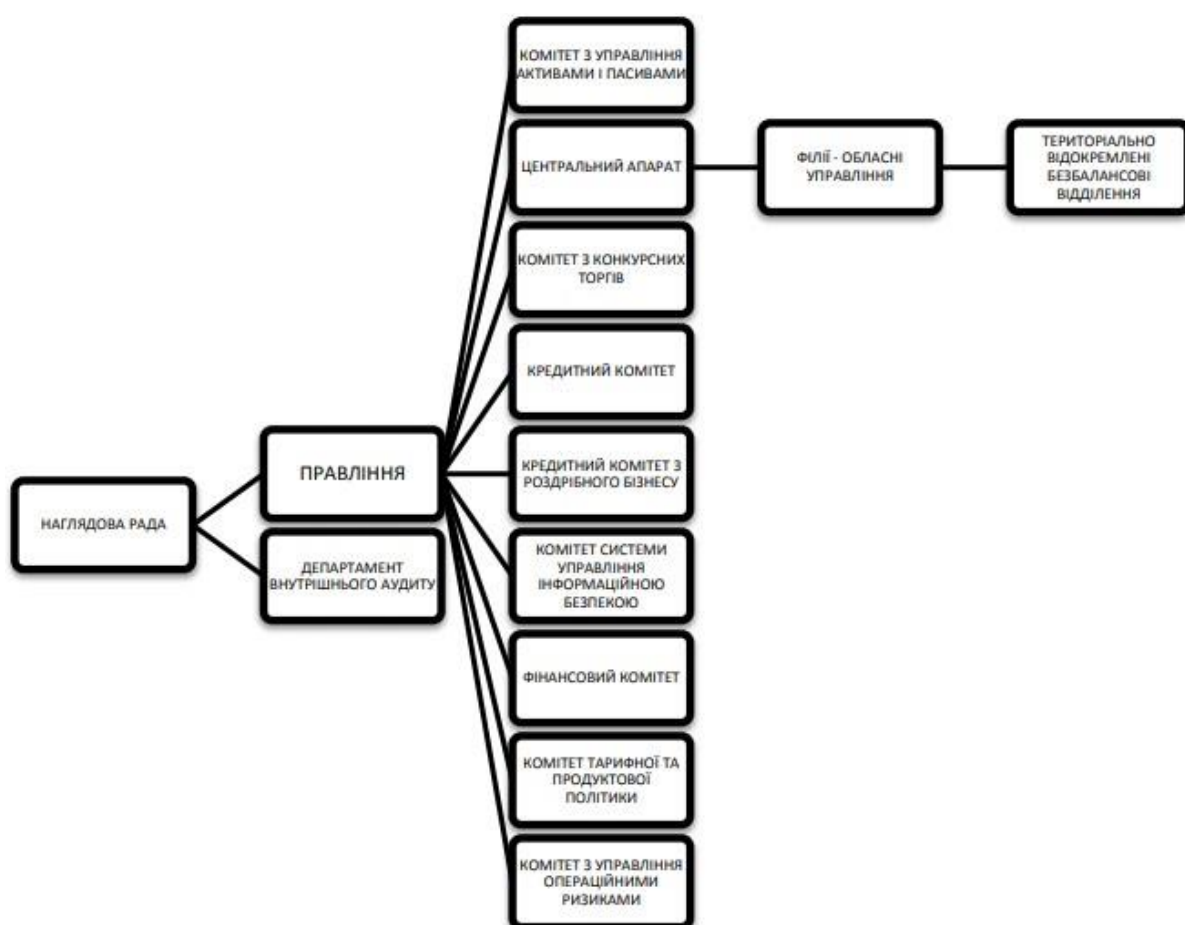

Рис. 2.1 Організаційна структура АТ «ПриватБанк»

Станом на 1 січня 2022 року в АТ «Приватбанк» працює понад 22 тис. співробітників, щомісячний набір становить понад 400 кандидатів. АТ «Приватбанк» визнано найкращим роботодавцем України серед молоді та студентів.

Технологічні ресурси також мають вирішальне значення в діяльності АТ «Приватбанк». У цій сфері, з одного боку, АТ «Приватбанк» розвиває технології процесів обслуговування клієнтів шляхом автоматизації значної частини бізнес-процесів, будує комплексну систему прямого та дистанційного навчання продавців, розвиває технології підтримки процесів; з іншого боку, розвиває свою організаційну структуру, яка дозволить більш ефективно впроваджувати зміни та постійне управління АТ «Приватбанк».

Крім того, АТ «Приватбанк» підтримує стабільність своєї ІТ-системи, розвиває цільову архітектуру, реалізує проекти, пов'язані з розробкою та експлуатацією критичних систем. Приват24, ІТ-системи та процесинг, розвиток безготівкових та безконтактних платежів, біометрія, вдосконалення мережі та підходу до обслуговування клієнтів, підвищення якості послуг – ось основні напрямки розвитку технологічних ресурсів Приватбанку.

За даними активу Звіту про фінансовий стан АТ «Приватбанк» за 2018-2020 роки проведемо аналіз динаміки та структури активів банку (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка і структура активів АТ «Приватбанк» за 2020–2022 рр.

Найменування статті	2020 рік		2021 рік		2022 рік		Зміна у 2022 р. до 2020 р. млн. грн.	2022 р. до 2020 р., %
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%		
Грошові кошти та їх еквіваленти	27360	9,84	45894	14,82	4991 1	13,05	+22551	82,42
Заборгованість банків	0	0,00	27118	8,76	2505 9	6,55	+25059	100,00
Інвестиції в дочірні підприємства	30	0,01	155	0,05	30	0,01	0	0,00
Кредити та аванси клієнтів	50140	18,0 3	59544	19,22	5502 1	14,38	+4881	9,73
Інвестиційні цінні папери:								
- за справедливою вартістю через прибуток чи збиток	86244	31,0 2	84680	27,34	1007 50	26,34	+14506	16,82
- за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	79299	28,5 2	66602	21,50	1191 96	31,16	+39897	50,31

Продовження таблиці 2.1

- за амортизованою собівартістю	14538	5,23	875	0,28	1715	0,45	-12823	-88,20
Інвестиційна нерухомість	3340	1,20	3379	1,09	2933	0,77	-407	-12,19
Активи з права користування	0	0,00	1716	0,55	1748	0,46	+1748	100,00
Основні засоби та нематеріальні активи	3793	1,36	4764	1,54	5894	1,54	+2101	55,39
Інші фінансові активи	2743	0,99	2210	0,71	3448	0,90	+705	25,70
Інші активи	8899	3,20	9285	3,00	8900	2,33	+1	0,01
Поточні податкові активи	184	0,07	2257	0,73	6660	1,74	+6476	3519,57
Майно, що перейшло у власність банку як заставодержателя	1361	0,49	1244	0,40	1228	0,32	-133	-9,77
Активи, утримувані для продажу	117	0,04	0	0,00	32	0,01	-85	-72,65
Усього активів	27804 8	100	30972 3	100	3825 25	100	+104477	37,58

Джерело: [власні розрахунки на підставі фінансової звітності]

З даних, наведених в таблиці 2.1 бачимо, що активи АТ «Приватбанк» в 2022 році збільшились на 104477 млн. грн., або на 37,58%. На їх зростання вплинуло збільшення розміру грошових коштів та їх еквівалентів (на 22551 млн. грн., або 82,42%), заборгованості банків (на 25059 млн. грн., або 100%), кредитів та авансів клієнтів (на 4881 млн. грн., або 9,73%), основних засобів та нематеріальних активів (на 2101 млн. грн., або 55,39%), а також поточних податкових активів (на 6476 млн. грн.). Таким чином, Приватбанк залишається найприбутковішим банком України його прибуток склав 24,3 млрд. грн.

Найбільшу частку в активах АТ «Приватбанк» протягом аналізованого періоду займали інвестиційні цінні папери, а також кредити та аванси клієнтів та грошові кошти та їх еквіваленти. Найменшу частку активів банку займали заборгованість банків, інвестиційна нерухомість, а також основні засоби та нематеріальні активи та інші активи.

Динаміка і структура зобов'язань і капіталу АТ «Приватбанк» за 2020–2022 рр. представлена в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Динаміка і структура зобов'язань і капіталу АТ «Приватбанк» за 2020–2022

рр.

Найменування статті	2020 рік		2021 рік		2022 рік		Зміна у 2022 р. до 2020 р. млн. грн.	2022 р. до 2020 р., %
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ								
Заборгованість перед НБУ	9817	3,53	7721	2,49	0	0	-9817	-100
Заборгованість перед банками та іншими фінансовими організаціями	195	0,07	201	0,06	2	0,00	-193	-98,97
Кошти клієнтів	231055	83,10	240621	77,69	312708	81,75	+81653	35,34
Зобов'язання орендаря з лізингу	0	0,00	1748	0,56	1855	0,48	+1855	100,00
Відстрочене зобов'язання з податку на прибуток	136	0,05	121	0,04	146	0,04	+10	7,35
Резерви та нефінансові зобов'язання	3132	1,13	3260	1,05	12082	3,16	+8950	285,76
Інші фінансові зобов'язання	2249	0,81	1522	0,49	2907	0,76	+658	29,26
Усього зобов'язань	246584	88,68	255194	82,39	329700	86,19	+83116	33,71
ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ								
Акціонерний капітал	206060	74,11	206060	66,53	206060	53,87	0	0
Емісійний дохід	23	0,01	23	0,01	23	0,01	0	0
Резерв переоцінки будівель	687	0,25	614	0,20	689	0,18	+2	0,29
Нереалізований збиток від інвестиційних цінних паперів	-3303	-1,19	-1274	-0,41	-2937	-0,77	+366	-11,08
Результат від операцій з акціонером	12174	4,38	12174	3,93	12174	3,18	0	0,00
Резервні та інші фонди банку	6211	2,23	6850	2,21	8481	2,22	+2270	36,55
Накопичений дефіцит	-190388	-68,47	-169918	-54,86	-171665	-44,88	+18723	-9,83
Усього власного капіталу	31464	11,32	54529	17,61	52825	13,81	+21361	67,89
Усього пасивів	278048	100,00	309723	100,00	382525	100,00	+104477	37,58

Джерело: [власні розрахунки на підставі фінансової звітності]

Як бачимо, зобов'язання і капітал АТ «Приватбанк» в 2022 році збільшився порівняно з 2020 роком на 104477 млн. грн., або на 37,58%. На це вплинуло збільшення розміру зобов'язань банку (на 83116 млн. грн., або на 33,71%), а також власного капіталу (на 21361 млн. грн., або на 67,89%).

Найбільша частка в пасивах банку належить зобов'язанням (відповідно, 88,68%, 82,39% та 86,19% у 2020-2022 роках).

Співвідношення зобов'язань та власного капіталу АТ «Приватбанк» в 2022 році наведено на рис. 2.2.

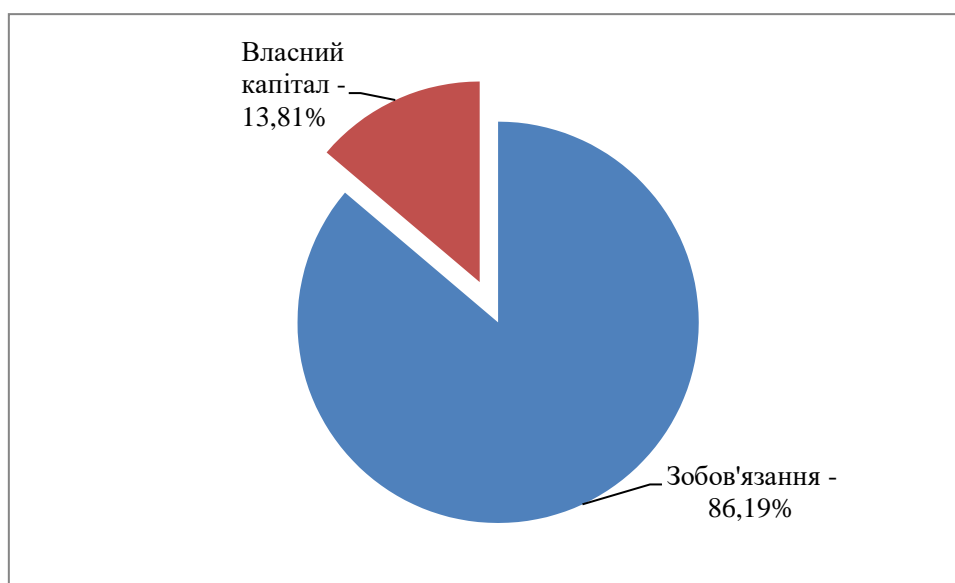

Рис. 2.2. Співвідношення зобов'язань та власного капіталу АТ «Приватбанк» в 2022 році

Джерело: [9]

Отже, як бачимо, зобов'язання АТ «Приватбанк» значно перевищують розмір його власного капіталу як в 2022 році, так й в попередніх роках.

Доходи та витрати визнаються в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в момент їх виникнення, незалежно від дати надходження або сплати коштів (крім штрафних санкцій, які визнаються в касовому порядку). Для визначення фінансового результату звітного періоду порівнюють доходи звітного періоду з витратами, понесеними для отримання цих доходів. Доходи

та витрати від діяльності з надання (отримання) послуг відображаються в бухгалтерському обліку в міру їх надання (отримання).

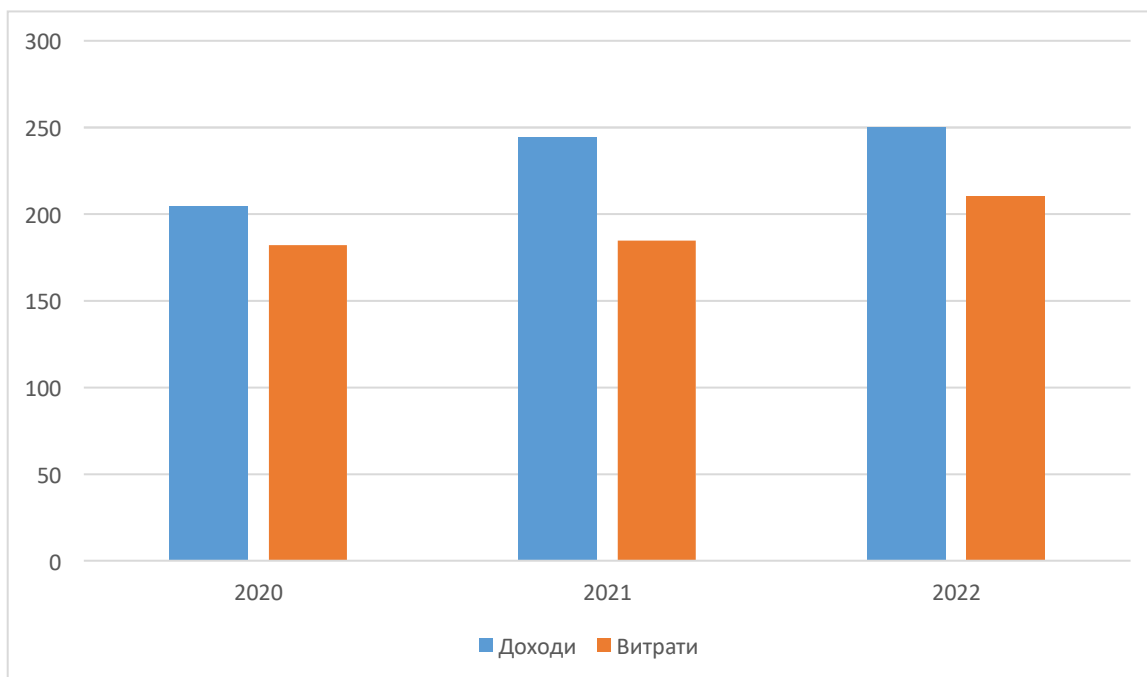

Рис. 2.3 Показники доходу та витрат АТ КБ «Приватбанк»

Джерело: [2]

Отримані доходи, що припадають на майбутні періоди, визнаються банком доходами майбутніх періодів. Понесені витрати та платежі, що припадають на майбутні періоди, банк розраховує як нарахування. Процентні та комісійні доходи і витрати банку обліковуються за методами нарахування та касового обліку.

2.3 Оцінка кредитних збитків фінансових інструментів АТ КБ «Приватбанк»

Банк займає лідируючі позиції в галузі в корпоративному та роздрібному сегментах, інвестиційній діяльності та активно розвивається в сегменті малого та середнього бізнесу, пропонуючи клієнтам інноваційні рішення та забезпечуючи високу якість обслуговування.

Банк реалізує свою місію щодо задоволення щоденних фінансових потреб клієнтів, надаючи якісні послуги, прості фінансові рішення та пропонуючи сучасні послуги, які полегшують життя.

Банк послідовно реалізує свою стратегію на українському банківському ринку. Нова версія стратегії є продовженням довгострокового бачення розвитку Банку нашими акціонерами. ПриватБанк зосередиться на зміцненні своїх позицій у десятці найбільших універсальних банків України, зростаючи як органічно, так і, можливо, за рахунок придбань. Ми маємо намір бути в авангарді банків із цільовою часткою 5% у кожному сегменті присутності. 10 березня 2020 року ПриватБанк підключився до системи BankID Національного банку України, що дозволить клієнтам банку використовувати спрощену систему ідентифікації на порталах державних послуг. BankID надає доступ до послуг понад 40 державних і державних установ.

ПриватБанк пропонує зручні сучасні банківські рішення для клієнтів у всіх сегментах: від фізичних осіб до найбільших компаній, будучи одним із лідерів у впровадженні нових технологій. 4 липня 2020 року рейтингове агентство «Експерт-Рейтинг» оголосило про підтвердження довгострокового кредитного рейтингу ПриватБанку та довгострокового кредитного рейтингу його облігацій на національному рівні «uaAAA».

Банк або окремих борговий інструмент з рейтингом «uaAAA» має найвищу кредитоспроможність порівняно з іншими українськими позичальниками чи борговими інструментами [48].

Перш ніж оцінювати ефективність управління кредитними операціями в АТ КБ «ПриватБанк», почнемо з визначення типу кредитної політики банку. Для цього слід визначити частку кредитів клієнтів у загальних активах банку. Розрахунки наведені в таблиці. 2.3.

Таблиця 2.3

Аналіз кредитної активності АТ КБ «ПриватБанк» у 2018-2022 рр

Показники	2018	2019	2020	2021	2022
Загальна сума кредитів клієнтам, млн. грн	180 714	217 689	227 924	237 181	291 936
Кредити юридичним особам, млн. грн.	149 365	184 193	2 639	3 330	5 648
Питома вага кредитів юридичним особам в загальній сумі кредитів банку	82,7%	84,6%	1,2%	1,4%	1,9%
Кредити фізичним особам, млн. грн	29 274	31 244	31 652	44 066	65 242
Питома вага кредитів фізичним особам в загальній сумі кредитів банку	16,2%	14,4%	13,9%	18,6%	22,3%
Кредити підприємствам малого та середнього бізнесу, млн. грн.	2 075	2 252	2 494	4 210	8 251
Питома вага кредитів підприємствам малого та середнього бізнесу в загальній сумі кредитів банку	1,1%	1,0%	1,1%	1,8%	2,8%
Кредити, що управляються як окремий портфель	-	-	191 139	185 575	212 795
Питома вага кредитів, що управляються як окремий портфель в загальній сумі кредитів банку	-	-	83,9%	78,2%	72,9%

Джерело: [29]

Кредити та аванси клієнтам на суму 40 645 млн. грн., або 19% від загальної суми позик та авансів клієнтам (у 2021 р. - 40 603 млн. грн., або 22%), надані компаніям, що здійснюють оптову та роздрібну торгівлю нафтою, частина торгівлі нафтопродуктами. Ці компанії утворюють єдину систему постачання, тому керівництво вважає, що кредитний ризик, пов'язаний з цими позиками, нижчий за такої системи.

Станом на 31 грудня 2022 року позики, надані цим компаніям, були забезпечені резервами сирової нафти, нафтопродуктів та газових продуктів, а також правами на акції (акції) позичальників та їх поручителів із цінністю

забезпечення 52 245 млн грн - у 2021 році - 39 671 млн. грн., а в січні 2022 р. після закінчення звітного року ці позики отримали додаткове забезпечення у вигляді запасів нафти та газових продуктів на суму 852 млн. грн.).

У складі промислового виробництва та хімічної промисловості кредити та аванси клієнтам на суму 23 423 млн грн (у 2021 році ринки Західної, Центральної та Східної Європи. Реципієнтами цієї продукції є підприємства харчової промисловості на Станом на 31 грудня 2022 року кредити, надані цим клієнтам, були забезпечені корпоративними правами на акції із заставною вартістю 30 385 млн грн (у 2021 році – 18 673 млн грн).

Співпрацюючи з корпоративним сегментом, Банк підтримує його основний сегмент – роздрібну діяльність. У таблиці ми можемо спостерігати напрями кредитування фізичних осіб. 2.4.

Таблиця 2.4

Напрями кредитування фізичних осіб АТ КБ «ПриватБанк» у 2018-2022 рр.

Показники	2017	2018	2019	2021	2022
Загальна сума кредитів фізичним особам	29 274	31 244	31 652	44 066	65 242
Кредити фізичним особам – кредитні картки	22 092	20 884	19 749	30 354	45 314
Питома вага карткових кредитів в загальній сумі кредитів фізичним особам	75,5%	66,8%	62,6%	68,9%	69,8%
Кредити фізичним особам – іпотечні кредити	5 228	8 099	9 045	9 130	12 923
Питома вага іпотечних кредитів в загальній сумі кредитів фізичним особам	17,9%	25,9%	28,8%	20,9%	20,3%
Кредити фізичним особам – споживчі кредити	171	88	1 069	3 144	4 193
Питома вага споживчих кредитів в загальній сумі кредитів фізичним особам	0,6%	0,3%	3,6%	7,3%	6,4%
Кредити фізичним особам на придбання автомобіля	232	261	264	264	332
Питома вага кредитів на придбання автомобіля в загальній сумі кредитів фізичним особам	0,8%	0,8%	0,9%	0,7%	0,9%

Продовження таблиці 2.4

Інші кредити фізичним особам	1 141	1 648	1 054	660	672
Питома вага інших кредитів в загальній сумі кредитів фізичним особам	3,9%	5,3%	3,5%	1,6%	1,4%
Фінансовий лізинг	410	264	164	197	654
Питома вага фінансового лізингу в загальній сумі кредитів фізичним особам	1,4%	0,8%	0,6%	0,5%	1,2%

Джерело: [29]

Як видно з даних табл. 2.4, найпопулярнішим кредитним продуктом серед фізичних осіб є карткові кредити, обсяги яких з кожним роком зростають. За останні п'ять років вони подвоїлися. Так, якщо у 2018 році карткові кредити в абсолютному вираженні становили 22 092 млн грн, то у 2022 році – 45 314 млн грн.

Стабільно високою є і частка іпотечних кредитів – у 2022 році кожна п'ята гривня була позичена на придбання нерухомості. В абсолютному вираженні він становив 5 228 млн грн. у 2018 році 8 099 млн грн. у 2019 році та 9 045 млн. грн. У 2021 році обсяг іпотечних кредитів дещо змінився і становив 9 130 млн грн, а в 2022 році він зріс втричі до 12 923 млн грн.

Для оцінки ефективності кредитних операцій важливо визначити якість кредитних операцій шляхом розрахунку обсягу непрацюючих кредитів, так званих NPL.

Четверта найнижча частка проблемних кредитів була зафіксована в 2018 році, але це сталося переважно через неточну оцінку рівня кредитного ризику. За останні два роки кредитна діяльність банку показала максимальний рівень токсичності - 71,8% і 77,2% відповідно при рекомендованому значенні - до 5%.

Таблиця 2.5

Аналіз якості кредитних операцій АТ КБ «ПриватБанк» у 2018-2022 рр

Показник	2018	2019	2020	2021	2022
Непрацюючі кредити (NPL), млн. грн.	9 953	26 706	19 281	170 266	225432
Загальна сума кредитів клієнтам, млн. грн.	180 714	217 689	227 924	237 181	291 936
Питома вага непрацюючих кредитів (NPL) в загальній сумі кредитів клієнтам	5,5%	12,3%	8,5%	71,8%	77,2%

Токсичний спадок банку склав 213 млрд грн: 206 млрд грн кредитів і майже 7 млрд грн небанківських активів, тобто 1147 об'єктів: іпотека житла, паркінги, АЗС, нафтобази, готелі, 2/3 Буковелю. гірськолижний курорт з підйомниками та підйомниками

Для продажу непрофільних активів створено окремий відділ на трьох майданчиках. Значна частина непрацюючих кредитів забезпечена під заставу менше 2% - кредити на 206 млрд грн забезпечені лише 4,4 млрд грн. Але ймовірність того, що їх відберуть і реалізують, мінімальна.

Проблема несплати кредитів не є новинкою в банківській системі останніх років. Але, як це не парадоксально, у найбільшого банку країни найбільша частка цих проблемних кредитів, що робить його найбільш збитковим. У середньому у 2022 році непогашеними є 85,11% усіх кредитів Приватбанку, що підтверджує гіпотезу про те, що наявність системно важливих банків є шкідливою для економіки через надмірну концентрацію ризику в цих банках. У той же час велика кількість проблемної заборгованості Приватбанку за кредитами негативно впливає на капітал банку та унеможлиблює фінансування нових корпоративних проєктів.

Таблиця 2.6

Розрахунок коефіцієнта ефективності управління кредитним портфелем
АТ КБ «ПриватБанк» за 2019–2022 рр.

Показник	Дата			
	31.12.2019	21.12.2020	31.12.2021	30.09.2022
Дохідність кредитного портфеля (ДКП), %	13,76	10,32	10,54	8,53
Облікова ставка НБУ, %	14	14,5	18	16,5
Ризик кредитного портфеля (РКП), %	80,88	83,84	82,88	80,20
Коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем (ЕУКП)	-0,003	-0,050	-0,090	-0,099

Отже, за даними табл. 2.6, коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем банку у 2019-2022 роках коливався від -0,099 до -0,003. У аналізованому періоді спостерігалася стійка тенденція до зниження коефіцієнта ефективності, що в основному було зумовлено недостатньою прибутковістю кредитного портфеля банку. Крім того, на коефіцієнт ЕУСР суттєво вплинув високий коефіцієнт ризику кредитного портфеля через значне списання резервів банку. Від'ємне значення коефіцієнта можна пояснити підвищенням облікової ставки НБУ, що в свою чергу призводить до подорожчання кредитних ресурсів [7, С. 24]. Значне збільшення резервів на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями призводить до погіршення якості кредитного портфеля, що супроводжується зростанням проблемної кредитної заборгованості.

Таким чином, значення коефіцієнта ефективності кредитного портфеля свідчить про низьку ефективність управління кредитним портфелем АТ КБ «ПриватБанк». Банк ефективно управляє кредитним портфелем, нижче якого кредит буде вважатися недоцільним, що дозволить створити оптимальний кредитний портфель з точки зору доходу та ризику. Це дасть змогу посилити роль кредитного портфеля в системі управління фінансами банку та в усій банківській системі.

РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА РЕКОМЕНДАЦІЙ ЩОДО ЗНИЖЕННЯ КРЕДИТНИХ ЗБИТКІВ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ АТ КБ «ПРИВАТБАНК»

3.1 Зарубіжний досвід оцінки кредитних збитків фінансових інструментів АТ КБ «ПРИВАТБАНК»

Предметом поглибленого аналізу для американських комерційних банків є фактори, на які впливає несприятлива економічна кон'юнктура, тобто група факторів, незалежних від діяльності банку: недосконале управління, недостатній початковий капітал компанії, високий рівень фінансового співвідношення та поточні витрати, високе зростання, конкуренція, уповільнення економіки. У цьому відношенні цікавий досвід зарубіжного банківського сектору із залученням незалежних кредитних рейтингових агентств до оцінки кредитного ризику.

Кредитно-рейтингове агентство має велику кількість інформації та досвіду у створенні неупереджених оцінок для всіх можливих ситуацій, воно не має жодного інтересу, крім як зробити надійну оцінку кредитного ризику банку.

Зазвичай західні банки використовують для аудиту позик. Аудит великих проблемних кредитів може включати перегляд бухгалтерського обліку та фінансової звітності, огляд документів, якість забезпечення тощо.

За кордоном широко поширені такі методи управління ризиками, як продаж кредитів, сек'юритизація, скоринг і кредитні бюро. Дуже поширеним способом є страхування від кредитного ризику шляхом продажу позик. Виходячи з оцінки кредитного портфеля, банк може продати частину кредитів іншим інвесторам. Завдяки цій операції банк має можливість повернути кошти, які були використані для кредитних вкладень (повністю або частково). Ефект від таких дій багатогранний. По-перше, продаж низько прибуткових активів вивільняє кошти для фінансування більш прибуткових активів; по-

друге, продаж активів уповільнює зростання активів банку, що допомагає менеджменту банку досягти кращого балансу між зростанням капіталу банку та кредитним ризиком; по-третє, тим самим зменшуючи відповідні статті балансу банку (ті, що не з кращого боку характеризують його діяльність). Що стосується техніки продажу кредитів, то комерційний банк в деяких випадках може залишити за собою право обслуговування боргу. Процедура викупу проблемних кредитів у банків може здійснювати безпосередньо центральний банк (Чилі, Угорщина, Польща) або Агентство з реструктуризації (Чехія, США, Мексика, Південна Корея). Кредити продаються нижче номіналу. Наприклад, на одному з найбільших у світі ринків перепродажу боргові зобов'язання, позичені позичальниками з Аргентини, Бразилії, Мексики, Перу, Філіппін та інших країн, часто продаються за 5 центів за долар США. 1. Більшість цих кредитів купують банки та корпорації з досвідом роботи в країні боржника багатомільйонними пакетами, і якщо економічна ситуація в цій країні покращиться, покупці кредитів отримають значний прибуток, а у випадку негативних збитків за такими позиками значно нижчий, ніж у країні боржника. при прямій доставці [5].

Однією з найпоширеніших форм продажу банківських позикових вкладень у деяких країнах є т. сек'юритизація позики. При сек'юритизації банк пропонує на продаж не просто позики, а цінні папери (фінансові вимоги), видані у зв'язку з цими позиками.

Сек'юритизація в основному використовується для банківських позик, що дозволяє банкам передавати кредитний ризик іншим учасникам ринку - інвесторам, що купують цінні папери. Крім того, шляхом сек'юритизації банк може передати ризик зміни процентних ставок та ризик дострокового погашення позики. Процес сек'юритизації дозволяє балансові активи банку переноситись на баланс, тобто це одна з позабалансових видів діяльності банку.

Сек'юритизація активів знижує ризик банку, покращує якість активів і дозволяє, за різних припущень, підвищити показники достатності капіталу. На

розвинених ринках сек'юритизація як окремий вид позабалансової діяльності набула поширення порівняно недавно - у 1980-1990-х роках. У процесі сек'юритизації беруть участь декілька сторін: банк як ініціатор продажу кредитного пакету; компанія, що випускає цінні папери; поручитель (страхова компанія); інвестори (фізичні або юридичні особи), які купують цінні папери на ринку.

Процедура сек'юритизації починається з того, що банк ініціює продаж кредитів, укладає договір з охоронною компанією на загальну суму сек'юритизованих кредитів. Перед допуском портфеля цінних паперів до торгів емітент повинен отримати підтримку гаранта, який застрахує випущені цінні папери. Така підтримка часто надається у формі державних гарантій або акредитивів від великого банку. У результаті цінні папери виводяться на ринок, а гроші, отримані від їх продажу, починають надходити до гаранта та компанії-емітента, яка передає їх до банку-джерела [6]. Таким чином, банк отримує готівку за весь пул сек'юритизованих кредитів. При цьому банк продовжує обслуговувати ці кредити (які стають позабалансовими зобов'язаннями банку), тобто здійснює виплати позичальникам, отримує кошти від погашення основної суми та відсотків.

Отримані потоки банк направляє емітенту цінних паперів, який у свою чергу передає їх інвесторам, тобто виплачує дохід від цінних паперів. Слід зазначити, що надходження грошових коштів до інвестора починається, коли позичальник повертає основну суму та відсотки банку-ініціатору. У разі сек'юритизації позик, тобто конвертації в портфель цінних паперів, право власності на ці позики та пов'язані з ними грошові потоки переходять до інвесторів. Звідси і назва - перехідні цінні папери.

Прикладами сек'юритизованих активів є іпотека, автокредити та кредити на обладнання. Процедура сек'юритизації дозволяє банку передавати кредитний ризик (передати ризик іншим учасникам ринку), оскільки кредитний ризик передається, коли він утримує та отримує кредити від інвесторів, які придбали цінні папери на ринку. Якщо кредит не буде

повернений, інвестори зазнають збитків. Домінуючою концепцією оптимізації кредитного ризику є теорія диверсифікації.

Сучасні дослідники вважають, що дати кілька великих позик набагато небезпечніше, ніж багато дрібних. Проте економісти також відзначають, що цей спосіб мінімізації ризику вирішує проблему зниження ризику не шляхом знищення економічних факторів його формування, а шляхом використання державних коштів для покриття структурних вад окремих підприємств. Яскравим проявом процесу диверсифікації кредитних ризиків є розвиток світової практики надання синдикованих кредитів, кредиторами яких є декілька банків-учасників.

Банки можуть укладати договори про синдикований кредит для співфінансування. У такому поєднанні ризик довгострокових кредитів розподіляється між учасниками, що дозволяє банкам-учасникам підтримувати запаси ліквідності на нижчому рівні. Особливе місце в цьому типі об'єднань посідають банківські синдикати. Синдиковані кредити використовуються для гарантування повернення великих кредитів, вони знижують ризик отримання кредитних проектів, що потребують значних капіталовкладень. Банківський синдикат – це тимчасова група банків, створена для координації діяльності, пов'язаної із здійсненням різних видів банківської діяльності або наданням кредитів на одну, але велику операцію [7]. Банківський консорціум формується банками на паритетних засадах. Кількість учасників такого консорціуму не обмежена. Діяльність учасників координується головним банком (керівником), який представляє інтереси консорціуму, але діє в межах повноважень, отриманих від інших учасників консорціуму. За організацію консорціуму головний банк, крім відсотків і комісій, отримує спеціальну винагороду для покриття своїх витрат.

У випадку синдикованих позик фінансується лише та частина позики, яку надає безпосередньо головний банк. Кожен учасник консорціуму самостійно оцінює ефективність проекту та визначає умови участі в ньому або може запропонувати власний варіант кредитування проекту. Учасники

синдикату несуть солідарну відповідальність перед позичальниками. У разі погашення позичальник не тільки повертає кредиторам суму позики та відсотки за кредитом, але й відшкодовує організації будь-які витрати, пов'язані з угодою позики. Позики, відсотки та комісії банкам-учасникам виплачуються пропорційно їхній ролі та участі, як зазначено в угоді про союз. Паралельна позика чимось схожа на синдиговану позику. У такій угоді беруть участь два або більше банків, кожен з яких самостійно веде переговори з позичальником, а потім узгоджує умови кредиту, щоб остаточно укласти кредитні договори на рівних умовах з позичальником. Кожен банк самостійно надає позичальнику певну частину кредиту. Позичальник погашає позику та відсотки окремо для кожного банку-кредитора.

Однак слід зазначити, що метод диверсифікації не може захистити від впливу таких факторів, як очікувана криза або загальне економічне зростання, коливання банківських процентних ставок, політичні коливання та інші глобальні фактори. Крім того, диверсифікація може не тільки зменшити, але й збільшити ризик. Ризик збільшується через кредитування галузей, інформація про які обмежена та недостатня. Іншим способом мінімізації кредитного ризику, яким користуються банки та вимагає достовірної інформації про позичальника, є страхування.

У зарубіжній практиці страхування кредитів було створено в Європі після Першої світової війни. В даний час страхування кредитів здійснюється переважно спеціалізованими страховими компаніями. Прийняття кредитного ризику в основному пов'язане зі створенням бази даних про фінансовий стан потенційних клієнтів. Банки є постачальниками такої інформації. Обмін інформацією широко практикується серед страхових компаній.

Також існують спеціалізовані компанії, які надають необхідну інформацію, зокрема конфіденційну, за окрему плату. Наприклад, одним із найвідоміших джерел кредитних даних у світі є «Dan and Bradstreet», які збирають та підписують інформацію про приблизно 3 мільйони компаній у США та Канаді. Коротка інформація та кредитні оцінки для кожної компанії

публікуються у національних та регіональних телефонних довідниках [8]. У США та Західній Європі скоринг широко застосовується при наданні позик - як одного з методів оцінки кредитного ризику - автоматизованих систем, заснованих на математичних та статистичних методах. Кредитна оцінка - це технологія, яку кредитні та фінансові установи використовують для визначення та оцінки кредитоспроможності клієнтів. Кредитна оцінка дозволяє на основі певних характеристик поточних споживачів та потенційних постачальників визначити кредитний ризик шляхом обчислення результатів [9].

Вихідним матеріалом для оцінки є різноманітна інформація про колишніх клієнтів, на основі якої, використовуючи різні статистичні та нестатистичні методи класифікації, можна передбачити кредитоспроможність майбутніх позичальників. Серед переваг бальних систем західні банкіри в докризовий період зафіксували насамперед зменшення дефолтів. Однак криза кардинально змінила погляди на систему управління ризиками.

Слід зазначити, що скоринг є додатковим інструментом для визначення кредитоспроможності позичальника поряд із діловими правилами, встановленими під час прийняття рішення про надання позики. Після надання позики оцінка поведінки клієнта обчислюється на основі його платіжної дисципліни. За результатами цього підрахунку балів встановлюється набір заходів для роботи з існуючими клієнтами - пропозиція систем лояльності, додаткові послуги на пільгових умовах для клієнтів з високими балами.

Розглядаючи зарубіжний досвід реорганізації банків, варто зазначити, що світова практика показує, що в більшості випадків банківські установи самі обирають спосіб санації. Найпоширенішими з них є злиття та поглинання [10].

Аналіз динаміки злиттів і поглинань показує, що фінансово-банківський сектор США був найбільш активним у злиттях і поглинаннях.

Реорганізація та реструктуризація банків США триває. На даний момент у Сполучених Штатах є невелика кількість великих банків, які були створені шляхом злиття та поглинання між банками. Однак слід зазначити, що в США

вносяться зміни до законодавства щодо фінансового регулювання банків цієї країни. Ці зміни намагаються дезінтегрувати найбільші банки. На думку американських вчених, ці зміни усунуть проблему того, що банки занадто великі, щоб держава дозволила їм збанкрутувати. Небезпека, яку становить крах великих банків для фінансової системи Сполучених Штатів і всього світу, надто серйозна.

3.2 Шляхи зниження кредитних збитків АТ КБ «ПРИВАТБАНК»

Для Приватбанку для удосконалення кредитної діяльності необхідно запропонувати наступне:

1. Аналіз кредитоспроможності позичальника не повинен обмежуватися оцінкою ліквідності та фінансової стійкості компанії, оскільки необхідно отримати повну, вичерпну інформацію про підприємство, історію його відносин з кредитними установами, управління якістю, ефективність виробничий процес завдяки ключовій ролі, яку він відіграє, даючи аналітичну роботу у створенні основних передумов для мінімізації ризику кредитної діяльності банків, а отже, і ефективності кредитних відносин загалом. З цієї точки зору, вдосконалення методології оцінки кредитоспроможності, по суті, повинно полягати у використанні якомога більшого переліку показників, які б характеризували реальні можливості ефективного використання та своєчасного погашення позикових коштів підприємством.

2. Оптимальним варіантом розрахунку фінансових коефіцієнтів, що характеризують різні аспекти позичальника, є не тільки ретроспективний аналіз - на основі фактичних даних звітності клієнтів, але також довгостроковий аналіз, який може бути проведений на основі прогнозу, наданого банку клієнта, виходячи з тенденцій, що склалися в динаміці змін відповідних коефіцієнтів у попередні періоди. Прогнозний аналіз повинен допомогти ефективно контролювати вплив виявлених ризиків на бізнес

клієнта та передбачати появу або відсутність нових ризиків, які спричинять невиконання позичальником своїх кредитних зобов'язань.

3. Прогнозована оцінка кредитоспроможності позичальника може в достатній мірі базуватися на стані справ у попередні періоди лише за умов стабільної економічної ситуації або, принаймні, стабільного фінансового стану клієнта. З огляду на високі темпи інфляції, зниження виробництва та непередбачувані правові умови ведення бізнесу, точність прогнозів на майбутнє значно обмежена. Шлях вирішення цієї проблеми може Вони використовуються для розширення складу фінансових показників, що використовуються банком для аналізу кредитоспроможності позичальника, що дозволяє всебічно оцінити його діяльність та певною мірою усунути різницю, яка може виникнути між прогнозом та реальними тенденціями в процесі індивідуального розмноження.

4. Система фінансових коефіцієнтів повинна розроблятися насамперед з точки зору більш детальної оцінки фінансової стійкості та ефективності позичальника. Що стосується показників, що характеризують фінансовий стан, то в цьому випадку необхідно оцінити той аспект діяльності позичальника, який визначає раціональну структуру джерел фінансування, що використовуються у виробничому процесі, і, отже, наскільки ефективні банківські позики. В даний час для цього використовуються показники, які не відображають реальну ситуацію.

5. Система показників, що використовується для оцінки кредитоспроможності позичальників, також є, на наш погляд, досить неповною. Завдяки експансії у виробничо-збутовій, інвестиційній та фінансовій сферах можна проаналізувати інвестиційну, виробничу та фінансову діяльність підприємства, його виробничий потенціал та фінансову стійкість, що зменшить ймовірність дефолту за кредитом - кредитний ризик

6. Важливим моментом у системі заходів щодо вдосконалення роботи комерційного банку в галузі управління кредитним портфелем є також більш обережний підхід до оцінки ділової репутації клієнта, оскільки цьому аспекту

приділялося занадто мало уваги або оцінка суто формальна. [3, 22]. Однак перспективи використання та своєчасне повернення позикових коштів значною мірою залежать від аналізу цих параметрів.

7. Визначення репутації позичальника повинно охоплювати такі сфери, як кредитна історія позичальника; оцінка періоду функціонування підприємства (склад засновників та основні виробничо-економічні цілі); аналіз професійних характеристик управління бізнесом; дослідження ринків збуту, попиту на продукцію компанії, її конкурентних позицій; оцінка організаційної структури виробництва, відносин між різними рівнями управління тощо [5, 26].

Однак сьогоднішня складність цього аналізу зумовлена проблемою відсутності ефективної організації міжбанківського обміну кредитною інформацією. У зв'язку з цим буде корисним врахувати досвід розвинутих ринкових економік, коли питання професійної діяльності на фінансовому ринку передбачав збір та аналіз різних даних про репутацію позичальників та надання відповідної інформації комерційні банки - приділяється належна увага.

На жаль, українські комерційні банки мають обмежені можливості отримання вичерпної інформації про репутацію позичальників, оскільки можливостей власних аналітичних служб та служб безпеки недостатньо навіть для перевірки даних, наданих клієнтами. У зв'язку з цим пріоритетом у вирішенні цієї проблеми є створення міжбанківської інформаційної бази на основі діяльності спеціалізованих аналітичних агентств, які збирали б та оцінювали значну кількість нефінансової інформації про діяльність позичальників [4, 435].

3.3 Оцінка запропонованих заходів, щодо зниження ефекту від збитків АТ КБ «ПРИВАТБАНК»

Саме на малі та середні підприємства припадає більшість валового внутрішнього продукту в країнах з розвиненими ринковими відносинами та такими перевагами малого бізнесу, як мобільність, здатність швидко адаптуватися до змін споживчого попиту, гнучкість, раціональна організаційна структура, ефективність розробки нової продукції малими серіями та низька собівартість, експлуатаційні витрати вказують на їх великий потенціал у створенні можливостей для подолання наслідків фінансово-економічної кризи, забезпечення зайнятості фізично здорових людей та підтримки економічного зростання.

Аналіз світового досвіду показує, що малі підприємства є інституційною рушійною силою економіки, яка забезпечує зайнятість усіх верств населення, їх соціальну захищеність і віру в майбутнє. Економічне зростання кожної країни та розвиток малого бізнесу – це стабільне та дешеве фінансування, як стверджує більшість зарубіжних та вітчизняних експертів і науковців.

Стимулювання розвитку малого підприємництва може сприяти підвищенню ефективності національної економіки, вирішенню ряду соціальних проблем, таких як безробіття шляхом створення робочих місць, запобігання амплітуді циклічних спадів і структурних диспропорцій в економіці.

Банки не можуть адекватно оцінити кредитний ризик позичальників малого бізнесу через відсутність прозорої звітності та низький рівень централізованого відстеження кредитної історії організації.

До загроз і ризиків належать наявність організованої злочинності, рекету, в тому числі державного; корумпованість чиновників; наявність тіньової економіки, «чорної готівки», фальсифікація документів, привласнення грошей та інших цінностей; розкрадання працівниками різного майна; недобросовісна та злочинна конкуренція тощо. Таким чином, кредитна

стратегія повинна включати підрозділ управління кредитним ризиком, включаючи оцінку ризику за такими критеріями класифікації:

- ступінь управління: керованими та некерованими ризиками;
- можливість страхування: застрахованих і незастрахованих ризиків;
- ступінь складності, характер діяльності та складність аудиту: простий ризик, комплексний ризик, портфельний ризик, індивідуальний ризик;
- можливі фінансові наслідки: чистий ризик, ризик прибутку та спекулятивний ризик;
- масштаб прояву та впливу на суб'єктів фінансової діяльності: ризик на рівні підприємства та ризик, пов'язаний з індивідуальною позицією банку;
- здатність передбачати: передбачувані та непередбачувані ризики;
- характер прояву в часі та ступінь повторюваності: тимчасовий постійний, спекулятивний, чистий і непередбачений ризик;
- рівність фінансових втрат: ризик на прийнятному та критичному рівні;
- джерела виникнення: зовнішній ринковий ризик і внутрішній фінансовий ризик;
- навмисність дій: навмисний і ненавмисний ризик;
- предмет кредитування: ризик окремої фінансової операції, ризик різних видів фінансової діяльності, структурний фінансовий операційний ризик, ризик усієї фінансової діяльності суб'єкта;
- вид фінансових втрат: ризик втрати прибутку, ризик зниження прибутковості, ризик неповернення кредиту.

Набір дій щодо подолання внутрішніх труднощів малих підприємств фактично є переліком дій підтримки малих підприємств. Серед них можна виділити лише ті дії, які більшою мірою за інших здатні забезпечити помітний ефект у найкоротші терміни:

- субсидовані відсотки за кредитами для малих компаній, що працюють у низькорентабельних галузях;
- стабілізація системи оподаткування малого бізнесу;
- заходи щодо підвищення прозорості малого підприємництва;

- розвиток допоміжної інфраструктури та просвітницька робота серед малих підприємств;

- створення фондів підтримки малих підприємств, які б надавали допомогу в зборі документації та навчанні у співпраці з банками;

- стимулювання обов'язкового створення фонду кредитної історії.

Тому оптимізація банківської діяльності неможлива без використання зарубіжного досвіду реорганізації та реструктуризації банків, результатом яких є збільшення капіталу банків, повернення іноземного капіталу в українську банківську систему, створення невеликої кількості системних банків та прямого підвищення ефективності їх діяльності.

Тому використання іноземного досвіду у сфері реорганізації та реструктуризації українськими банками є вкрай необхідним, але ці процеси мають бути адаптовані до економічних умов України.

Отже, виходячи із запропонованих рекомендацій, слід вчинити щодо кредитування банком. Аналізуючи динаміку минулих подій і визначаючи відповідні тенденції, можна передбачити майбутні процеси. Використовуючи метод екстраполяції трендів, можна сформулювати прогнозовані в середньостроковій перспективі дані щодо загальної суми кредитів фізичним особам. Умовою застосування методу екстраполяції в даному випадку є стабільність розвитку причинно-наслідкового комплексу, що створює тенденцію.

Таблиця 3.1

Розрахунок плинних (ковзних) середніх та середньої абсолютної величини їх зміни (тис. грн)

Показники	2018	2019	2020	2021	2022
Всього доходів АТ КБ «Приватбанку» тис. грн.	47615	50174	54325	59817	64257
Плинні (ковзні) середні	$(47615 + 50174) / 2 = 48894,5$				
		$(50174 + 54325) / 2 = 52249,5$			

Продовження таблиці 3.1

	$(54325 + 59817) / 2 = 57071$	
		$(59817 + 64257) / 2 = 62037$
		$(62037 + 68322) / 2 = 65179,5$
Усереднена абсолютна величина зміни плинних (ковзних) середніх	$[(52249,5 - 48894,5) + (57071 - 52249,5) + (62037 - 57071) + (65179,5 - 62037)] / 4 = 3355 + 4821,5 + 4699 + 3142,5 = 4004,5$	

Для прогнозування суми кредитів фізичним особам, який в Україні може згенерувати в Приватбанку Y_t , можна скористатися лінійною функцією $Y_t = a + b \times t$, де a – теоретичний базовий рівень часового ряду, у нашому випадку він дорівнює 65179,5 тис. грн; b – усереднена абсолютна величина зміни плинних (ковзних) середніх, що дорівнює 4004,5 тис. грн; t – період, на який здійснюється прогноз (1-й, 2-й, 3-й, 4-й рік відповідно). Отже, $Y_0 = 65179,5$ тис. грн. Розрахунок прогнозованих даних на період до 2027 року наведено у табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Розрахунок прогнозованих суми кредитів фізичним особам
Приватбанку

Рік	T	$Y_t = a + b \times t$	Y_t , тис. грн
2023	0	Теоретичний базовий рівень	65179,5
2024	1	$65179,5 + 4004,5 \times 1$	69184
2025	2	$65179,5 + 4004,5 \times 2$	73188,5
2026	3	$65179,5 + 4004,5 \times 3$	77193
2027	4	$65179,5 + 4004,5 \times 4$	81197,5

Таким чином, як видно з таблиці 3.2, обсяг кредитів фізичних осіб Приватбанку є прогнозованим, що свідчить про ефективність управління та раціональний розподіл коштів.

Пріоритетним напрямком діяльності комерційних банків є кредитування фізичних осіб. Споживчий кредит - це кошти, які надаються споживачеві кредитором (банком або іншою фінансовою установою) для придбання

виробів з пінопласту. Оскільки потреби більшості суспільства значно перевищують їхні доходи, вони мають можливість задовольняти свої фінансові потреби за рахунок банківських кредитів.

Слід зазначити, що зараз АТ КБ «ПриватБанк» є банком-лідером серед споживчих кредитів. Не можна заперечувати, що правильна організація кредитного процесу та розробка ефективної та гнучкої системи управління кредитними операціями є основою фінансової стабільності та стійкості АТ КБ «ПриватБанк». У сучасних умовах з метою забезпечення організації ефективного кредитування банк розробляє власну кредитну політику та застосовує практичні механізми її реалізації.

ВИСНОВКИ

Досліджено, що українська банківська система має всі шанси за стабільних економічних умов конкурувати з іншими світовими банківськими системами. Для підвищення стабільності, надійності та платоспроможності вітчизняним банкам потрібно більше уваги приділяти аналізу своєї діяльності, шукати альтернативні джерела формування ресурсної бази. Одним з таких варіантів є боргові цінні папери, серед яких виділяють облигації. Їх використання як джерела запозичення коштів, хоча і має певні недоліки, проте залишається перспективним та досить надійним. Наразі, питома вага боргових цінних паперів в структурі зобов'язань банків може сягати менш ніж 5%. Це пояснюється певними перешкодами для банків у використанні цього джерела. Тут можна виділити і недосконале законодавство, нестабільну економіку та валютний курс, нерозвинений механізм управління випущеними цінними паперами та інше. Україна є державою з великим потенціалом і за правильно проведених реформ, при врахуванні низки умов, вона зможе вийти на новий рівень свого розвитку, що дозволить стабілізувати банківський сектор та економіку в цілому.

Слід зазначити, що для успішного вирішення поточної проблеми необхідно запровадити ефективну, суттєву, нову систему управління кредитним ризиком: розробка процедури виявлення та контролю банківських ризиків; впроваджувати існуючі та самостійно розробляти кількісні моделі оцінки ризику; проведення робіт, спрямованих на підготовку кваліфікованих фахівців у галузі управління ризиками. Аналіз поточного стану кредитного механізму в Україні показує, що за останні двадцять років разом із досягненнями реформи виникло занадто багато невирішених питань. Деякі з них пов'язані з недостатньою його адекватністю загальноісторичній сутності ринкових відносин та конкретно-історичній суті стадії соціально орієнтованої ринкової економіки. Інші проблеми відображають складність та непослідовність інтеграції нашої економіки в європейські та світові

економічні системи. Незавершене формування правової держави в країні та адекватна суть сучасної ринкової економіки політичної системи, тотальна та надзвичайно глибока корупція всіх соціальних відносин вкрай негативно впливають на нормальне функціонування та вдосконалення вітчизняного кредитного механізму.

Були запропоновані шляхи оптимізації кредитної діяльності АТ «Приватбанк». Таким чином, впроваджуючи запропоновані методи в банківській діяльності, можна значно підвищити ефективність управління кредитним портфелем комерційних банків в Україні та мінімізувати ризик та кредитні втрати. Враховуючи, що більшість із цих напрямків покращення відносин між клієнтом та банком в частині позик не адаптовані до українських умов, необхідно вирішити проблему їх застосування, зокрема, вдосконалити чинне законодавство та вдосконалити навички банківських службовців.

Організація кредитного процесу у вітчизняних комерційних банках загалом і стан управління кредитним ризиком у них безпосередньо впливає на результуючу ефективність кожного з них, а система комерційного банку в цілому викликає проблеми, властиві внутрішньому ринку для деяких видів позик.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Буряченко А.Є. Бюджетне вирівнювання в реалізації регіональної політики держави [Текст] : дис... канд. екон. наук: 08.04.01 / Буряченко Андрій Євгенович ; Київський національний економічний ун-т. - К., 2001. - 257 арк. - арк.195-211
2. Булгакова С.О. Казначейська система виконання бюджету: Підручник / С.О. Булгакова, Н.В. Базанова, Л.В. Єрмошенко та ін. – 2. вид., перероб. та доп. – К.: Київ. держ. торг.-екон. ун-т, 2005. – 417 с.
3. Бюджетна система : підруч. / за наук. ред. В. М. Федосова, Б 00 С. І. Юрія. - К.: Центр учбов. літератури ; Тернопіль : Екон. думка, 2012. - 871 с.
4. Вавилов А.П., Трофимов Г.Ю. Стабилизация и управление государственным долгом России // Вопросы экономики. - 1997. - №12. - С. 62-81.
5. Василик О. Д. Теорія фінансів: Підручник. / О. Д. Василик. - К.: НІОС - 2001. - 416 с.
6. Вівчар О. Й. Особливості управління державним боргом та методи його удосконалення / О. Й. Вівчар, М. Ю. Солдак // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – 2011. – № 720 : Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку [Електронний ресурс]. – С. 371–376. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/13985>
7. Гапонюк М.А. Фінанси [Текст] : для студ. нефін. спец.: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / О. Р. Романенко [та ін.] ; Державний вищий навчальний заклад "Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана". - К. : КНЕУ, 2009. - 146 с. - Бібліогр.: с. 114-116. - ISBN 978-966-483-182-3
8. Гапонюк М.А. Фінансовий ринок [Текст] : міжпредмет. тренінг / М. А. Гапонюк ; Держ. ВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана". - Київ : КНЕУ, 2014. - 178 с. : рис., табл. - 500 прим. - ISBN 978-966-483-967-6

9. Гапонюк М.А. Управління ризиками біржового ринку похідних фінансових інструментів [Текст] : монографія / М. А. Гапонюк, О. В. Парандій ; Держ. ВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана". - Київ : КНЕУ, 2015. - 238 с. : рис., табл. - Бібліогр.: с. 164-174. - 300 прим. - ISBN 978-966-926-028
10. Гапонюк М.А. Місцеві фінанси [Текст] : навч.-метод. посіб. для самостійного вивч. дисципліни / М. А. Гапонюк [и др.] ; Київський національний економічний ун-т. - К. : КНЕУ, 2002. - 183 с.: рис. - Бібліогр.: с. 169-174. - ISBN 966-574-361-9
11. Ілясова Ю.В. Шляхи удосконалення управління зовнішнім боргом країн СНД / Ю.В. Ілясова // Ресіональний збірник наукових праць з економіки «Прометей». - 2011. - №2. - С. 26-29.
12. Кондратюк С.Я. Фінансове забезпечення медичних закладів в умовах ринкової економіки (на матеріалах медичних закладів м.Києва) [Текст] : дис... канд. екон. наук: 08.04.01 / Кондратюк Сергій Якович ; Київський національний економічний ун-т. - К., 1997. - 222 л. - л. 161-168
13. Карапка О. Управління державним боргом України / О. Карапка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.stelmaschukinfo/internet-conference/announced-nternetconference/onferencia-3-02-2012/49-article-onferencia-23-02-2012/171-2012-03-27-18-59-29.html>
14. Карлін, М.І. Фінансова система України: навчальний посібник для студ. вузів / М. І. Карлін. - К. : Знання, 2007. - 324 с.
15. Киреев А.П. Международная экономика: В 2-х ч. - 4.2: Международная макроэкономика: открытая экономика и макроэкономическое программирование. Учебное пособие для вузов. - М.:Международ. отношения, 1998. - 488с.
16. Коляда Т.А. Управління державним боргом у контексті стабілізації державних фінансів України / Т.А. Коляда // Економічний часопис – XXI. – 2015. –№ 7-8 (1). – С. 82-85.

17. Коляда Т.А. Особливості формування бюджетної стратегії в умовах глобального зростання державного боргу / Т.А. Коляда // Бізнес Інформ. –2013. –№ 2. – С. 20-24.

18. . Коляда Т.А. Державний бюджет України на 2018 рік: особливості формування та перспективи виконання / Т.А. Коляда // Бізнес Інформ. – 2018. – №4. – С. 267-274.

19. Коляда Т.А., Бенч Л.Я. Особенности реализации бюджетно-налоговой политики государства в посткризисный период развития экономики / Журнал «Бизнес Информ» (Харьковский национальный экономический университет МОН Украины) / Экономика, № 7 (1), 2011. – С. 124-126.

20. Кучер Г. В. Управління державним боргом : Підручник /К. : Київ, нац. торг.-екон. ун-т, 2002. – 342 с.

21. Кучер Г. Державна боргова криза та перспективи її врегулювання у контексті світового досвіду // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 2. – С. 24-29.

22. Курило О.В. Державне антикризове управління національною економікою: світовий досвід та проблеми в Україні // ДВНЗ" Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана". 2010 р., с. 223-226

23. Курило О.В. Нові тенденції у фінансовій політиці України в умовах економічної та політичної нестабільності // фінансовий ринок: державна підтримка, інвестиції та мотивація персоналу. 2017 р., с. 62

24. Курило О.В. Основні напрями бюджетної стратегії в умовах реформування економіки України // РОЗВИТОК БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ ТА МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН 2017 р., с.60

25. Як малому і середньому бізнесу пережити кризу URL: <https://home.kpmg/ua/uk/home/media/press-releases/2021/03/yak-malomu-i-serednomu-biznesu-perezhyty-kryzu.html>

26. Волкова Н.І. Аналіз проблем кредитування малого та середнього бізнесу в сучасних економічних умовах. Фінанси, облік, банки. 2017. № 1 (22). С. 55–62.
27. Галіцейська Ю.М. Проблеми банківського кредитування малого і середнього підприємництва. Молодий вчений. 2016. № 12.1 (40). С. 689–693.
28. Донець О.Б. Кредитування малого і середнього бізнесу / О.Б. Донець. Дисертація на здобуття кандидата економ. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» ; Ірпінь 2017. 259с.
29. Погореленко Н.П. Кредитування малого та середнього бізнесу: аналіз діючих умов та підходи до підвищення ефективності його державної підтримки. Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. 2021. Том 21. Вип.4(47). С.218-233
30. Статистика фінансового сектору. Національний банк України URL: [https:// bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms](https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms)
31. Рейтинг банківських послуг: «Bankchart» URL: <http://www.bankchart.com.ua/>
32. Щомісячні опитування підприємств України. Травень 2021 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Business_survey_m_2021_05.pdf?v=4
33. НБУ рекомендує банкам реструктуризувати кредити позичальникам, які постраждали через пов'язані із пандемією обмеження URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/nbu-rekomenduye-bankam-restrukturizuvati-kreditipozichalnikam-yaki-postrajdali-cherez-povyazani-izpandemiyeyu-obmejennya>
34. Портфельні держгарантії: банки надали малому та середньому бізнесу кредити URL: <http://finbalance.com.ua/news/portfelni-derzhharanti-banki-nadali-biznesu-krediti-na166-mln-hrn>
35. Державна програма «Доступні кредити 5–7–9 %» URL: <https://5-7-9.gov.ua> 12. Кількість банків в Україні (2008-2021).

36. Веб-сайт Індекс Мінфін URL: https:
//index.minfin.com.ua/banks/stat/count
37. Господарський кодекс України № 436-IV від 16.01.2003 URL :
<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page2/>.
38. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» № 4618-VI від 22.03.2012 // відомості Верховної Ради України (ВРУ). 2013. № 3. ст. 23.
39. Revolutionary players URL: <http://www.revolutionaryplayers.org.uk/archives/people/boulton-matthew/>.
40. Eurostat URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/browse-statisticsby-theme/>.
41. Самаєва Ю. Краще допоможіть матеріально. Дзеркало тижня. Україна. 2016. № 45 (26 листопада). URL:
http://gazeta.dt.ua/macrolevel/kraschedopomozhit-materialno-_.html/.
42. Виленский а.в. Макроэкономические институциональные ограничения развития малого предпринимательства: наука, 2007. 236 с.
43. Черняєва о.в. Пріоритети змін у системі пенсійного забезпечення України. науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «економіка і менеджмент». 2016. № 21. с. 54–58 URL: <http://vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2016/21-2016/21-2016.pdf#page=54/>.

